

'יחיד נותנין לו בית סאתים. שנים נותנין להו בית סאתים. ג' נעשו שיירא ונותנין להן בית שש'. משמע שלשנים נותנים בית סאתים לשניהם יחד, שאם לכל אחד ואחד א"כ מהו שאמרו 'שלשה נעשו שיירא ונותנין להן בית שש' והלא גם אם היו כיהידים נותנים להם כן, סאתיים לכל אחד ואחד. וכן משמע מדברי הרמב"ם (תורת חיים. וכן מפורש בפסקי הרי"ד ורי"א וברור זרוע ח"ב קכו ובאשכול ורבנו ירוחם. וכן דעת הרשב"א בעבודת הקדש).

ואולם בבית יוסף מסתפק בדבר. וכן במאירי הביא בשם הרי"ף ליתן בית סאתים לכל אחד ואחד. וע' גם באבן העזר. וצ"ל שדבריהם אינם אמורים על ריבר"י אלא על דברי רב נחמן שבשלשה נותנים להם כל צרכן. כן פירש הגרש"ז ברודא את דברי המאירי).

דף יז

'הדר אוקים רב נחמן אמורא... רישא רבי יוסי ברבי יהודה וסיפא רבנן?! אין, משום דקאי אבוה בשיטתיה'. יש להעיר מדוע לא אמרו בפשיטות שרב נחמן פסק כרבי יהודה. גם מדוע ר"נ עצמו האריך ולא אמר בקיצור 'הלכה כרבי יהודה'. וכן קשה דקדוק לשון ריבר"י במשנה 'כל מחיצה שאינה של שתי ועל ערב אינה מחיצה' כאילו הוא ענין חדש, והלא בזה נחלקו רבי יהודה וחכמים.

– בשו"ת אבני נזר (שט) עמד על כך ועל דקדוקים נוספים, ופירש פירוש חדש בכל הסוגיא [בדעת הרי"ף והרמב"ם, דלא כפרש"י. וע' שפ"א]. ותורף דבריו ששתי מחלוקות שונות הן; רבי יהודה וחכמים נחלקו על כל היקף קרפף יותר מבית סאתים בהולכי מדבר שאינו נחשב 'היקף לדירה'. ומחלוקת זו אמורה אפילו במחיצה טובה [אלא שסמכו ענין זה להיקף חבלים וקנים כי מכאן מוכח שהקילו במדבר, מכך שהתירו שם מחיצת קנים וחבלים]. ואילו ריבר"י וחכמים דיברו רק בענין מחיצת שתי או ערב, ולא משום חסרון 'היקף לדירה' – עד כמה התירו מחיצה כזאת בהולכי מדבר, בשיירה או ביחיד. וע"ע בספר קרן אורה.

'התם בהיזמי והיגי' – ולכך נקטו 'ומלקטין עצים משדות יהן' ולא 'בחורשין', מקום גידול העצים – כי 'עצים' היינו קוצים והגאים הנמצאים בשדות (תורת חיים. וע' שפ"א שצדד עפ"י דברי ר' יהונתן לאסור תלישת היזמי והיגי בחורשין, ורק בשדות התירו כי נוח לבעליהם בתלישתם שלא יקלקלו הורעים). **'אי נמי התם במחורבין הכא בתלושין. אי נמי התם בלחין הכא ביבשים'.** לא אמר 'א בעית אימא', כי אין אלו אפשרויות חילופיות אלא תנאים נוספים הם, שלא התקין יהושע אלא בהיזמי והיגי המחורבים ולחים, כמו שכתבו התוס' (שם).

(ע"ב) 'קורא ואחרים עונין אותו – אין זה מת מצוה'. פירוש, אילו המת היה קורא, יש לו עונים קרובים בעיר (תוס' נזיר מג).

ויש מפרשים (על פי הירושלמי יבמות רפ"י): הכהן המוצאו ובא ליטמא לו, כל שקורא לאחרים [בעיר או בכפר קרוב למקום מציאתו] והם עונים לו [ואפילו נכרי עונהו ובא ליטפל בו. רי"ד] – אינו מת מצוה (עפ"י ר"ן וסמ"ג מובא בחכמת שלמה; תורי"ד).

'זמת מצוה קנה מקומו והתניא המוצא (כצ"ל) מת מוטל בסרטיא מפניהו לימין אסרטיא או לשמאל אסרטיא...' פירש בספר תורת חיים: אין הקושיא שלא יוכל לפנותו הצדה מאחר וקנה מקומו, שפשוט

שמותר הדבר, כי טובת המת היא שלא יהא נקבר במסילה עצמה ויהיו הכל דורסים על קברו, אלא הקושיא היא הואיל והרבים אינם יכולים לעכב את קבורתו שם, על כן אין רשות למוצא לקברו בשדה של אחר בשביל עשיית טובה למת, ובעל השדה יכול לעכב עליו ולומר הלא יש לו מקום קבורה שהרי קנה מקומו ואין לך להזיקני.

ומתריך רב ביבי 'במת מוטל על המיצר עסקינן, מתוך שניתנה רשות לפנותו מן המיצר מפניהו לכל רוח שירצה' – הואיל ובאופן זה לא קנה המת מקומו, תקנו חכמים שמפנהו לכל רוח שירצה, אף לשדה של יחיד, שהיחיד נדחה מפני הרבים, וכשם שתיקנו שתהא שדה בור נדחית משדה זרע – שלא רצו חכמים להטריח את המוצא להוליכו לבית הקברות.

כתב שם בתוך דבריו שפשוט הדבר שיכול המוצא לעשות טובה למת ולהביאו לבית הקברות אלא שלא הטריחוהו חכמים בכך ואמרו שהרשות בידו לקברו במקום שנמצא. וצ"ע מדברי הברייתא (מובאת בירושלמי גזיר פ"א א) במעשה דרבי עקיבא בתחילת שימושו, שמצא מת מצוה בדרך וניטפל בו עד שהביאו לבית הקברות וכשבא לפני רבותיו אמרו לו על כל פסיעה ופסיעה שהיית פוסע מעלין עליך כאילו שפכת דמים.

'לא שנו אלא מים ראשונים אבל מים אחרונים חובה'. משמע, אפילו יש להם מים בסמוך לא הטריחוהו ליטול מים ראשונים אלא אחרונים, שאם מדובר שאין להם מים א"כ הרי אינם רשאים לאכול מפני שלא יהיו להם מים אחרונים. ודוחק לומר שלאחר אכילתם ילכו לחזור אחר מים (ק"ן אורה). וכתב שמדברי רבנו יהונתן משמע שמדובר שאין להם מים בתוך מיל. וכן בירושלמי נסתפקו בסמוכין למעיין.

ויתכן לפרש שיש להם מים בכמות מוגבלת [בענין שאין חשש סכנה] או שטורח להם לצאת ולשאוב, לפיכך לא חייבם להשתמש במים שברשותם לנטילה אלא למים אחרונים בלבד. [ומה שכתב בק"א שאם אין להם מים אסור להם לאכול בלא מים אחרונים, מנין זאת, ולכאורה יש להם לאכול בלא טבילת אצבע במלח].

'כייל מילחא מאי. א"ל [הא] לא מיבעיא'. כלומר ודאי צריך נטילת ידיים (רש"י, רי"ף).

זכי לוקין על לאו שב'אל'. מתקיף רב אחא בר יעקב אלא מעתה דכתיב אל תפנו אל האבות ואל הידענים הכי נמי דלא לקי? – רבי יונתן הכי קשיא ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו. ואוב וידעוני, אף על פי שניתנו לאזהרת מיתת – זהו רק בעושה המעשה עצמו, אבל הנשאל בהם אינו במיתה אלא באזהרה (כדתנן בסנהדרין סה) משום אל תפנו (כדפרש"י שם, וכ"כ הר"ש משאנן בתו"כ קדושים), ועל זה הקשה רב אחא בא יעקב שילקה.

התוס' בסנהדרין שם, וכן הרמב"ם (עכו"ם יא, יד) פירשו אזהרת השואל באוב מ'לא ימצא בך... ושאל אוב וידעני'. וקשה מסוגיתנו. ויש לישב על פי גרסת הרמב"ם (בספר המצוות, ל"ת י) בסוגיתנו 'אל תפנו אל האלילים', לפי"ז אין מדובר כאן באוב וידעוני אלא בפונה ומתעסק בענייני ע"ז. וצ"ל שגם התוס' בסנהדרין גרסו כן (וכבר העירו על כך האחרונים – ע' תו"ח וחדושי הנצי"ב; רש"ש כאן ובסנהדרין סה; מנחת חינוך רנה).

פרק שני

'לביראות'. משמע בגמרא ש'ביראות' הן בארות ולא בורות [וכדקתני סיפא 'מותר להקריב ל'באר'].
ונראה ש'ביראות' לשון רבים של 'ביר' – ע' ירמיה וז' כהקיר ביר מימיה ובפרש"י רד"ק ומלבי"ם [אבל
מהר"י קרא פירש שם: בור].

יוביניהן כמלא שתי רבקות של שלש שלש בקר דברי רבי מאיר...'. טעם לשיעור זה, כי פעמים
כשנכנס צמד אחד לשתות מוצא את השני ששתה כשהוא רוצה לצאת, ואם היינו מצריכים מרחק פחות
מזה בין הפסים, הרי יפילו הפרות את הדיומדים.
ואף על פי שאין הפרות מושכות בעול בשבת, בכל זאת משערים כפי שהם עם העול, כי גם בימות
החול נכנסות שם לשתות.
ורבי יהודה משער ברבקות של ארבע, כי ישנם מקומות שאין חורשים בלא ארבע פרות, אם מפני קושי
הקרקע או חלישות בהמותיהן (עפ"י רבנו יהונתן).
משמע ששיעורים אלו מדרבנן הם שהקלו חכמים כפי הצורך, אבל מהתורה אין שיעור לאויר, ואף יותר מעשר (עפ"י חזו"א
קיב,ה. ע"ש).

דף יח

'מאי אחור וקדם צרתני – אחור למעשה בראשית וקדם לפורענות'. הא בהא תליא; לפי שכל מעשי
בראשית נבראו לצורך האדם, לכך נברא הוא באחרונה כדי שימצא הכל מתוקן ומוכן לפניו (כדאיתא
בסנהדרין), והיא הסיבה שהאדם קודם לפורענות, שכל זמן שהוא חי על פני האדמה אין שייך למחות שאר
הנבראים שלא חטאו (תורת חיים).

לפ"ז נדרש 'צרתני' מלשון יצירה וצורה, והכל לשבח האדם. ואילו הריטב"א כתב שדרש 'צרתני' מלשון צרה; כלומר שתי צרות
הן לאדם, שהוא מאוחר למעשה בראשית ומוקדם לפורענות.

'אוי לי מיצרי אוי לי מיוצרי'. דרש וייצר – וי יצר / יוצר; אוי לו לאדם מיוצרו או מיצרו (ע'
תו"ח).

'בתחלה עלתה במחשבה לבראות שנים ולבסוף לא נברא אלא אחד'. ... דע כי דברי הכתובים
ודברי ההגדות, דרך רמזות וציורים גשמיים, לצייר הענינים בנפשות, וכדי להעיר כי ברא הכל
בהשגחה מאתו יתברך על תכלית השלמות, כינה הדברים לדבר מכוון במחשבה ובהתבוננות החכמה
איך יעמדו על השלמות. וכן תמצא לרבותינו ז"ל בהרבה מקומות בהגדות מעשה בראשית...
עוד יש לפרש בתחילה עלו במחשבה ליבראות שנים, כענין יצירת שאר בעלי חיים שנברא הזכר בפני
עצמו והנקבה בפני עצמה, ואחר כך לא נברא אלא אחד – לומר שתהא האשה לקוחה מגופו ומצלעותיו
להיותה כאחד מאבריו ולהשתוקק בתועלת בעלה והבעל משתוקק בתועלתה, והוא שהכתוב אומר עצם
מעצמי ובשר מבשרי... על כן יעזב איש את אביו ואת אמו וגו' – רוצה בו, על כן נבראת עצם
מעצמיו, להיות הדבקות בהם אמת וחזק יותר מדבקות הבן לאב ולאם שהוא מגופם, כי זה יותר דבר

בפירצה יתרה על עשר, כתב רש"י שאסור בכולו (וכן דעת הרי"ד והרי"ז בפסקיהם. וע' גם בפירוש הראב"ד לתו"כ תוריע). ובתוס' ישנים כתבו שאין אסור אלא כנגד הפירצה. וכן דעת הרמב"ם (כלאים ז, טז) הרשב"א ושאר ראשונים.

דפים טז – יז

כט. א. מחיצות העשויות מחבלים מתוחים או מקנים זקופים, האם מועילות לטלטל בתוכן – בשיירה וביחיד? כמה הפרש צריך להיות בין החבלים או הקנים?

ב. מחיצה תלויה, האם מתרת הטלטול?

א. שיירה שחנתה, יכולה לעשות מחיצות סביבותיה על ידי הקפת חבלים מתוחים זה למעלה מזה או העמדת קנים זקופים, ובלבד שלא יהיה בין חבל לחבל ובין קנה לקנה שלשה טפחים, ויהא גובהה הכולל עשרה טפחים. [ודי לפי"ז במתיחת שלשה חבלים כשעוביין הכולל יתר על טפה, והרי עם שלשה האוירים שכל אחד מהם פחות משלשה טפחים, מגיע החבל העליון לגובה עשרה].

בשיירה דיברו. דברי רבי יהודה (אבל ביחיד לא הקילו עד שיהא במחיצה שתי וערב. רש"י). וחכמים אומרים: לא דיברו בשיירה אלא בהווה, אבל הוא הדין בלא שיירה. רבי יוסי ברבי יהודה חולק ואומר: כל מחיצה שאינה של שתי ושל ערב אינה מחיצה. וחכמים מתירים אפילו ביחיד.

ופירשו בגמרא מחלוקתם בהיקף שטח הגדול מבית סאתים (- קרוב לשבעים ואחת אמה מרובעות); לתנא קמא התירו בשתי או בערב אף ליחיד ההולך במדבר. לרבי יהודה לא התירו אלא לשיירה. ולריב"ז אפילו לשיירה אין נותנים אלא בית שש סאים. וחכמים מתירים כל צרכם ואפילו ביחיד ובישוב, ובלבד שלא יהא בית סאתים פנוי מכלים ושימושים, כי אז אסור לטלטל בכל ההיקף. ואולם בפחות מבית סאתים מועילה מחיצת שתי או מחיצת ערב לדברי הכל. רב נחמן הסיק הלכה [שלא כפי שדרש בתחילה בשם שמואל] כרבי יהודה ביחיד וכחכמים החולקים על ריב"ז בשיירה. הלכך ליחיד נותנים בית סאתים במחיצה זו, וכן לשני אנשים, אבל שלשה – נעשו 'שיירה' ונותנים להם כל צרכם.

א. פסק הרי"ף כרב נחמן. ועוד פסק כרבנן בתראי שדין יחיד בישוב כבמדבר, ומותר במחיצות

גרועות עד בית סאתים (וכ"כ ר"ח וכ"מ בפירוש המשנה לרמב"ם. ומשמע שנקטו שלתנא קמא בישוב אסור אפילו בית סאתים. והראב"ד (מובא ברשב"א) תמה על כך ונקט שעד בית סאתים מותר לדברי הכל).

גם לצורך שאיבת מים מן הבור התירו חבלים (כדלהלן יח. חנניה אומר: חבלין לבור). ויש אומרים שהדבר שנוי במחלוקת תנאים (כן צדד הריטב"א כב סע"ב לפרש דברי רע"ק ור"י בן בבא).

ב. יש אומרים שחכמים מתירים לטלטל בשיירה או ביחיד שבא לשבות, אפילו בקרפף שלא הותר לדירה שהוא גדול מבית סאתים [ולרבי יהודה ליחיד אסור אבל לשיירה הבאה לשבות מותר אף כשלא הותר לדירה] (ערשב"א כאן ולהלן כב; תוס' יא. ד"ה אילימא; יח. ד"ה אפילו). ויש אומרים שלא התירו חכמים ביחיד [ושמא אפילו בשיירה] אלא בשחוקף לדירה (ער"ן ורשב"א כאן ולהלן כה סע"ב; או"ח שס; גאון יעקב. וע"ע אבני נזר שט).

ג. בית סאתים פנוי בהיקף שטח הפחות משש סאים; דעת רוב ככל הראשונים שאסור לטלטל שם אפילו בשיירה (כן מפורש ברבנו חננאל, וכ"מ ברמב"ם רשב"א וריטב"א [וה"א לריב"ז], וכ"מ ברש"י). ובשו"ע (שס, א) לא פסק כן (וכבר השיגו האחרונים על כך – עט"ז וא"ר וגאון יעקב, מובא במשנ"ב שם). גם לשנים אין התר אלא עד בית סאתים יחד (עפ"י רי"ד ורי"א; או"ז ח"ב ככו; תורת חיים). ויש חולקים וסוברים בית סאתים לכל אחד (ע' במאירי. ובב"י נסתפק בדבר, ועט"ז).

- נכרי אינו מצטרף להוות 'שיירה'. וכן יש אומרים שקטן אינו מצטרף עם שנים להחשב 'שיירה' (כן נסתפקו בירושלמי, ופסק הרמב"ם טז, יב ורבנו ירוחם להחמיר. והובא ברמ"א שס. ויש מהראשונים שהקלו בדבר. ע' עבודה"ק). וחרש ושוטה – כקטן. ואיש ואשתו – כאחד הם (עפ"י ערוך השלחן).
- ד. הוקף יותר מבית סאתים ליחיד – הרי זו ככרמלית. ומ"מ יש אומרים שאין להוציא משם לכרמלית אחרת, כי מדין תורה מקום ההיקף הוא רשות היחיד (עפ"י תו"ש, מובא במשנ"ב שס סק"ה). ואין הדבר מוסכם (ע' חזו"א עז, ג).
- ה. בשפת אמת צידד שמחיצת קנים או חבלים צפופים שהסתום מרובה על האויר שביניהם או כמוהו – אין זו בכלל 'מחיצת שתי' או 'מחיצת ערב'. ועל כל פנים מחיצה העשויה מפסים רחבים ארבעה, בודאי אינה נחשבת 'מחיצת שתי'. ובחזון איש (עז, ג) נקט שאפילו בקנים דקים, כל שהשטח העומד מרובה מהאויר – מחיצה טובה היא. ואפילו בלא דין 'לבוד', כל שהעומד מרובה ויש שני דפנות שלמות, אינה בכלל מחיצה גרועה.
- ו. נראה שאם העמיד קנים בכמה שכבות כך שיש קנים כנגד כל האויר שבין הקנים האחרים, וכולם סמוכים זל"ז בפחות משלשה – אין זו מחיצה של שתי אעפ"י שיש אויר ביניהם, כיון שאין המקום המוקף אויר מגולה חוצה לו (עפ"י חזו"א עז, ד).
- ז. הפרי-מגדים (העתיקו בשער הציון שס אות ב) צדד שקנה אחד של ערב הנתון במחיצה של שתי, או להפך – הרי זו מחיצה של שתי וערב. ובחזון איש (עז, ד) חלק על כך [ז"א"א לעשות מזה שום סניף להקל].
- ואם עשה שתי וערב בחציו, אפשר שמותר אף ליחיד ובישוב מדין 'פרוץ כעומד' בערב. ואפילו אם בסמוך לארץ יש שתי בלבד – כיון שאין בין הקנים שלשה טפחים ואין בקיעת גדיים (עפ"י חזו"א שם).
- ח. כאשר יש שלש מחיצות מעולות, די ברוח רביעית בשתי לבד או בערב (עפ"י באור הלכה שס, א ד"ה כגון; חזון איש עז, ג). ויש לעיין בתיקון פירצה יותר מעשר בשלש הדפנות, האם מועיל בשתי או בערב. וכן מסתבר (חזו"א שם).
- ט. הגה סיכום להלכה של דיני טלטול במחנות צבא כיום, מתוך הספר 'שבת ומועד בצבא' ל' לרב אברהם משה אבידן שליט"א (עמ' רמה-דנה):
- לכתחילה יש להקיף המחנה, בין מחנה קבוע בין עראי, במחיצה של שתי וערב. הקיפוהו בשתי או בערב [ומצוי הדבר במחנות המוקפות גדר מחוטי תיל המתוחים במאוזן]; במחנה קבע, יש להקל בשעת הדחק ולטלטל בתוכו גם כאשר יש שם שטח יותר מבית סאתים פנוי, אבל במחנה ארעי שאין שם בנינים אלא אהלים [אפילו נמצאים שם יותר מחדש או חדשים], אין להתיר הטלטול כאשר יש שם בית סאתים פנוי, ואפילו יש עמודים בגדר, הרוחקים זמ"ז שלשה טפחים ויותר. ואף בזמן מלחמה אין להקל להשאיר בו בית סאתים פנוי.
- מחיצה של שתי או ערב בתור מחיצה רביעית – כשרה.
- אינה נחשבת מחיצת ערב אלא כשברוב גבהה היא כזו, אבל כאשר חציה התחתון או העליון יש בו שתי וערב – מחיצה מעולה היא.
- מחיצה שע"י 'צורת הפתח', לכתחילה יש להשתדל להקיף בה שטח מצומצם שלא יהא בית סאתים פנוי, אבל בדיעבד הטלטול מותר.

עומד מרובה על הפרוץ, במחיצת שתי – הרי זו מחיצה. במחיצת ערב – נסתפק רב המנונא בדבר; כגון

מחצלת שגובהה שבעה ומשהו וחקק בה שלשה והשאר בה ארבעה למעלה ומשהו למטה, והעמידה פחות משלשה סמוך לקרקע. נמצא החלק התחתון שלשה טפחים 'עומד' (על ידי 'לבוד'), והעליון ארבעה ובאמצע שלשה פרוץ. [אבל אם הפרוץ שבאמצע כמידת העומד שלמעלה או גדול ממנו, הרי הוא והאוויר שמלמעלה מבטלים את העומד].

א. יש אומרים שהואיל ולא נפשטה הבעיה יש לנהוג לחומרא (עפ"י חדושי הרשב"א ועוד). והראב"ד כתב, כיון שרב אשי העמיד בעיית רב המנוגא בענין אחר, הרי שפשוט לו שהערב כשתי לענין עומד מרובה על הפרוץ ולא הוצרך לשאול על הדבר. וכן מסתבר (רא"ש. וכן נקט הרשב"א בעבודת הקדש ב, וכ"כ הריטב"א והרי"א, וכן נפסק באו"ח שסב, ט).
ונראה שאפילו אין שם אלא 'עומד מרובה' בשתי, ואותו רוב עומד אינו עשרה טפחים מלאים אלא על ידי רוב הערב – מועיל, ואין שייך לצרף הפרצות של השתי עם הערב (עפ"י חזון איש עז, ה).

ב. לדעת האומר עומד כפרוץ מותר, הוא הדין במחיצת ערב דינו כעומד מרובה על הפרוץ (עפ"י ריטב"א [ע"ש]; טשו"ע וב"י שסב, ט. ובמשנ"ב ובאה"ל שם תמה כיצד אתה מוצא זאת. וע' בחזו"א סח ס"ק ט טז, עז סק"ג).

ג. צריך עיון כשעומד מרובה על הפרוץ בערב [לפי הצד שמועיל] ואורך הפרוץ יותר מעשר אמות, האם פסול כדין פירצה הגדולה מעשר, אם לאו (עפ"י שפת אמת).

ב. רבי טבלא שאל מרב: מחיצה תלויה (גבוהה עשרה התלויה שלשה טפחים או יותר מעל הקרקע. ערש"י) מהו שתתיר בחורבה, ואמר לו: אין מחיצה תלויה מתרת אלא במים, קל הוא שהקלו חכמים במים (להתיר למלאותם).

לפי פירוש רב אשי, רב המנוגא נסתפק בדבר כאשר העומד שלמעלה מרובה על הפרוץ שלמטה (כפרש"י. ובשפ"א רצה לפרש בע"א).

גם כשחסם למטה בקיעת גדיים, אין מחיצה תלויה מתרת ביבשה. כן הוכיח החזו"א (עט, יא עז, ב. ותמה של על דברי החת"ס שאין מורים כן).

ונראה שמהתורה ודאי אינה מחיצה, רק הספק היה לענין התר טלטול בכרמלית, והסיקו שרק במים הקלו (עפ"י חזו"א עז, ב).

דף יז

ל. א. שלשה שהיו במדבר ועשו מחיצות גרועות להתיר להם הטלטול כפי שהתירו חכמים, ומת אחד מהם בשבת; או שנים ונתוספו עליהם בשבת – האם נשתנה דינם בתוך השבת אם לאו? מה הדין בכגון זה לענין מחיצות (דרבנן) או קורה ולחי שנפלו בשבת, וכן פתח שבין בתים מעורבים שנסתם?

ב. אלו דברים פטרו חכמים במחנה?

ג. האם תחומין דאוריתא או דרבנן, והאם לוקים על איסור תחומין?

א. שלשה אנשים ומת אחד מהם, או שנים ונתוספו עליהם; רב הונא אמר: שבת גורמת (בכניסתה), והואיל והותרה – הותרה, או אם נאסרה – נאסרה. רבי יצחק אמר: דיורים גורמים, ולעולם יש לילך לפי מצב הדיורים בהווה.

כמו כן אמר רב הונא לרבה: עירב (חצרות או בתים) דרך הפתח או החלון ונסתם הפתח / החלון – שבת,

הואיל והותרה הותרה (ומותר להעביר מזה לזה דרך שאר חלונות שאין בהם ארבעה שאין ראויות לעירוב).
חזר הפתח ונפתח באמצע השבוע – חזר העירוב למקומו (תוס' עפ"י גמרא שבת קא). וכן אם נסתם
באמצע השבוע וחזר ונפתח בשבת עצמה – מותר (כן פסק הרא"ש).

ואולם לענין חצר או בית שנפרצו משתי רוחות בשבת, או מבוי שניטלה קורתו או לחיו בשבת – נחלקו
תנאים; רבי יהודה מתיר לאותה שבת ורבי יוסי אוסר. ואמרו בגמרא שמחלוקת האמוראים אינה תלויה
במחלוקת זו, כי כאן המחיצות אינן נמצאות כעת ומאידיך הדירורין ישנם כמקודם, משא"כ לעיל שהמחיצות
קיימות התיר רב הונא (וכן סוברים רבה ואביי חילוק זה. ראשונים כ.). והואיל והדירורין נשתנו אסר רבי יצחק.

א. הרבה הראשונים (עתוס' כאן ולעיל טו; רי"ף ר"א"ש ריטב"א ריא"ז, ר"ן כ. תשב"ץ קטן קח, ועוד) נקטו
הלכה כרב הונא [אעפ"י שרב אוסר אפילו המחיצות קיימות. תוס']. ואולם כשהמחיצות
נסתלקו, נוקטים התוס' הלכה כרבי יוסי לאסור. וכן פסק באו"ז (מובא בהג"א. וע' גם ברשב"א כ.).
ויש ראשונים (שם. וכן פסק הר"ד כאן. וכן הביא הריטב"א בשם התוס') שנקטו שחילוק הגמרא אינו
אלא דיחוי בעלמא, וכיון שהלכה כרבי יוסי שאוסר, הרי שאין הלכה כרב הונא.

ב. אין אומרים 'שבת הואיל והותרה הותרה' כאשר מתחילה לא היה הדבר המתיר ראוי לעמוד כל
השבת (עפ"י תוס' פרק ו. וע' אבני נזר ער, ז).

ג. כאשר המחיצות לא נסתלקו לגמרי אלא נעשו מחיצות-שאינן נכרות, נקטו התוס' (יב):
שאומרים 'שבת הואיל והותרה הותרה'.

ונסתפק הגרעק"א (בתשובה) להתיר בלחי שנפל בשבת ויש שם לחי שלא סמכו עליו מאתמול,
כיון שאין החסרון אלא משום היכר יש לומר 'הואיל והותרה הותרה', אלא שבשו"ע (ססג, יב)
אין נראה כן (וע' באבני נזר ער, ד-ו רעא, טז-יז שצדד בזה. וע"ע קהלות יעקב ח).
סילוק לחי או קורה בעיר המוקפת חומה – מחלוקת הפוסקים (ע"ע בשו"ת מהרי"ל קנו).

ב. ארבעה דברים פטרו במחנה (היוצאת למלחמת הרשות. רש"י); –

מביאים עצים מכל מקום, לא רק קוצים וכד' שמתרים לכל מתנאי יהושע אלא אף שאר עצים, ואפילו
תלושים ויבשים;

בירושלמי (מובא ברשב"א וריטב"א) מובא שלא הותרה הבאת עצים כאשר העצים נתונים
בחבילות. ויש אומרים שאין זו שיטת תלמודנו (עריטב"א ופירוש המשניות לרמב"ם).

פטורים מרחיצת ידים שלפני האכילה והתפילה (עפ"י ר' יהונתן ומאירי) מפני טרדתם (ירושלמי) [אבל מים
אחרונים – חובה (אביי), מפני מלח סדומית המסמא את העינים. רב חייא בר אשי];

ומדמאי [ולבית שמאי אין מאכילים את האכסניא (= החילות) דמאי];

ומלערב עירובי חצרות [אבל עירובי תחומין לא. דבי רבי ינאי – שסובר תחומין דאוריתא].

א. יש מי שמדייק מלשון רש"י שלא התירו לטלטל מחצר לחצר אלא אם יש פתח ביניהם,
שעשאו כאלו עירבו, אבל בלא פתח – אסור. ואילו ברמב"ם (בהלכות מלכים) משמע שהתירו
לגמרי לטלטל מרשות היחיד לרשות היחיד, ואין צריך פתח (עפ"י אבני נזר שז, ו).

ב. לדעת הסוברים 'תחומין דרבנן' [ואפילו בי"ב מיל, וכדלהלן], פטרו המחנה מלערב עירובי
תחומין (וכן פסקו הר"ד והרי"א ועוד).

ומבואר בדברי הרמב"ן [על פי משמעות לשון המשנה] שלא הותר להם לילך בלא הגבלה רק
פטרו מעשיית העירוב, ונתנו להם חכמים רשות לברור ד' אלפים בכל כיוון שהם צריכים
להלוך, גם כשאין הדבר נוגע להצלה. ונראה שאם הולכים למזרח אלפיים אמה – הפסידו

למערב (עפ"י חזון איש סוס"י קיב). ויש מי שכתב בדעת הרמב"ם שהתירו להם לגמרי לילך ארבעת אלפים אמה לכל רוח. ואם רוצים לילך שמונת אלפים, יקנו שבייתה בסוף ארבעת אלפים (עפ"י אבני נור שו). אך בדעת רש"י נקט שלא התירו לגמרי אלא עשאום כאילו עירבו). רבי יהודה בן תימא אומר: אף חונים בכל מקום, ובמקום שנהרגו שם נקברים [אף על פי שיש להם קוברים ואינם כמתי מצוה הקונה מקומו].

בירושלמי נאמרו כמה דעות בגדר 'מחנה'. ונקט הרשב"א (בחידישו ובספרו עבודת הקדש ד, ב; מ"מ עירובין א, ג) שעשרה אנשים בכלל 'מחנה'. ונראה שצריך שיהיו העשרה חונים במקום אחד. ואפשר ששיעור צירוף עד שבעים אמה ושיריים, כשיעור צירוף עיר (חזון איש סוס"י קיב). ובירושלמי למדו גדר מחנה מ'מחנה אלקים'. ונראה שהמינים שאין מצרפים אותם לעשרה לדבר שבקדושה, אינם משלימים לעשרה של מחנה (חזו"א שם). ומשמע בסוגיא, דוקא מחנה היוצא למלחמה, וכ"מ ברמב"ם (עפ"י מ"מ עירובין א, ג; רבנו יהונתן. וכן נקט הגר"א (או"ח קנה, ח) לעיקר, ע"ש). וי"א שפטרנו כל מחנה מלעבר [ועד עשרה בכלל 'שיירה' הם, מכאן ואילך – 'מחנה'] (ע' במ"מ שם; בהגר"א בשם רמב"ן ורשב"א שלא הזכירו 'מלחמה'). וצדד בחזון איש (סוס"י קיב) שלא פטרו מחנה אלא במלחמת כל ישראל, מלחמת מצוה עפ"י מלך ושופט שבדור או על פי סנהדרין במלחמת רשות, אבל גייס העומד על עיר אחת ובני העיר יצאו להדפם – אינם בכלל פטור זה (ועריטב"א שפירש 'במחנה' – בארץ ישראל). ע"ע בפירוט בספר 'שבת ומועד בצה"ל' לרא"מ אבין שליט"א, עמ' כ ואילך.

ג. בסוגיא נראה שנקטו תחומין דאורייתא אלא שנחלקו החכמים האם לוקים מלקות ארבעים על יציאה חוץ לתחום (רבי חייא; דבי רבי ינאי) משום אל יצא איש ממקומו, אם לאו (רבי יונתן – שלא שניתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא, לאיסור הוצאה). ובמקום אחר (ע' בסוטה ל:) נחלקו תנאים האם תחומין מדאורייתא או מדרבנן. [ולדברי הכל אין בתחומין חיוב כרת ולא חטאת].

יש שפסקו להלכה תחומין דאורייתא (עפ"י שאלתות דרב אחאי מה; ספר העתים עמ' 45 בשם ב"ה; רבנו אפרים, מובא ברמב"ן. וע' גם בסידור ר"ש מגרמייזא הל' שבת לג). ואין כן דעת שאר פוסקים (סמ"ק, או"ח, רוקח וכל הפוסקים דלהלן); – הרי"ף כתב שאין הלכה כרבי עקיבא הסובר תחומין דאורייתא אלא מדרבנן ולוקה מכת מרדות, אלא שבירושלמי מובא שתחום י"ב מיל דאורייתא, כמחנה ישראל – ולוקה על כך מהתורה. וקשה מסוגיתנו שנראה שאף אלפים אמה דאורייתא. [ולענין עשיית עירוב לקנות שבייתה בסוף י"ב מיל – מבואר ברמב"ן שמועיל. וע' אבני נור או"ח שו]. והרז"ה נקט על פי כמה סוגיות בתלמוד שכל עיקר תחומין דרבנן, אף י"ב מיל. וכן האריך להוכיח הרמב"ן, וכתב שאף הרי"ף לא נתכוין לפסוק דאורייתא בי"ב מיל אלא שהביא דברי הירושלמי אבל תלמודנו אינו סובר כן. וכן נקט הרשב"א (להלן ל ועוד) שעיקר תחומין דרבנן, וכן דעת הריטב"א והר"ן (כאן ולהלן לו.). וכן משמע מסקנת דברי הרא"ש (וכן הכרעת ההלכה לדידן. ע' חזו"א סוס"י קיב).

ואולם ישנם ראשונים המשוים שיטת תלמוד שלנו עם הירושלמי שי"ב מיל דאורייתא (עפ"י ראב"ד, ראבי"ה ומרדכי). וכן פסק הרמב"ם (שבת כו, א ובתשובותיו שט-שי) וסמ"ג (ל"ת סו, עשין דרבנן א) ומאירי. וכן דעת הרי"ף לפי הבנת כמה ראשונים (רד"ה, רשב"א, ריטב"א ומאירי). וכן נקט בספר הבתים (עירובין, שער ז). ע"ע בשיטות הראשונים בבאורי הגרי"פ על ספר המצוות לרס"ג ח"ב ל"ת קעט.